

Wrede, Marek

"Sejmy lat 1661-1662. Przegrana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej", Stefania Œchman, Wrocław 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/1, 174-175

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

jawiający się przede wszystkim w opiece rady miejskiej nad budynkami i urzędzeniami użyteczności publicznej.

W świetle badań M. Rożka mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego przybiera imponujące wymiary, zarówno w zakresie zamierzeń, jak i ich realizacji. Żałować zatem wypada, że brak materiałów nie pozwolił autorowi stwierdzić, w jakiej mierze przedstawione dla Krakowa zjawiska występowały w innych ośrodkach miejskich Rzeczypospolitej.

Rozprawa oparta została na obfitej bazie źródłowej, która umożliwiła ujęcie tematu w sposób kompleksowy. Pracę uzupełniają dwa zestawienia tabelaryczne, wykaz darów dla fary Mariackiej oraz spis mieszczańskich kolekcji obrazów, ponadto ciekawie zestawione ilustracje i bogata literatura przedmiotu.

M. S.

Stefania Ochman, *Sejmy lat 1661—1662. Przeprana batalia o reformę ustroju Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 35, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1977, s. 278.

Z zadowoleniem odnotować należy ukazanie się kolejnej monografii poświęconej dziejom parlamentaryzmu polskiego, tym bardziej że przedmiotem jej są ważne dla przemian ustrojowych Rzeczypospolitej sejmy początku lat sześćdziesiątych XVII w. Celem wydanego obecnie studium jest omówienie przebiegu obrad sejmów z lat 1661 i 1662, przedstawienie rozgrywającej się na nich walki o realizację planowanych reform (ograniczenie *liberum veto* i przeprowadzenie elekcji *vivente rege*) oraz przyczyn ich niepowodzeń i ostatecznego upadku.

Książka ma klasyczny dla monografii sejmowych układ. Po krótkim, omawiającym źródła i literaturę wstępie, autorka zwięźle prezentuje sytuację polityczną i gospodarczą, w jakiej znalazła się Polska po wojnie ze Szwecją oraz inicjatywy zmierzające do wzmocnienia państwa. Następnie rozwija temat w układzie chronologicznym, przedstawiając w pięciu rozdziałach dwie następujące po sobie w odstępie kilku miesięcy kampanie sejmowe. Czytelnik zostaje dokładnie zorientowany w polityce dworu, organizacji i metodach działania stronnictwa regalistycznego, systemie powiązań z zagranicą i rozmiarach wpływów dworu francuskiego w Polsce. Wyraźnie rysują się wszelkie zmiany koncepcji strategicznych i taktyki gry politycznej. Autorka prezentuje ewolucję i podziały opinii szlachty i senatorów w sprawie reform, ujawnia przyczyny antagonizmu szlachecko-magnackiego, zapoznaje czytelnika z rolą, jaką odegrały w walce o reformy konfederacje wojska. W toku logicznej prezentacji stanowisk i działań wszystkich sił politycznych mających wpływ na decyzje, wyjaśnione zostaje, dlaczego stronnictwu dworskiemu nie tylko nie udało się przeprowadzić elekcji *vivente rege* francuskiego kandydata, ale zmuszone zostało do zgody na potwierdzenie konstytucji o wolnej elekcji.

W zakończeniu autorka reasumując poprzednie wywody winą za przegraną obciąża dwór, inicjatora reform. Wskazuje na nieprzystosowanie metod działania do polskich warunków (zaniedbanie propagandy reformy sejmu wśród szlachty i forsowanie elekcji metodą spisku) oraz niewykorzystanie antagonizmu szlachecko-magnackiego przy zarysowującej się skłonności szlachty do reform.

Książka oparta jest na dużej ilości źródeł, w przeważającej mierze archiwalnych, pochodzących z archiwów polskich i obcych (Merseburg, Chantilly). W załączonym aneksie znajduje się spis senatorów i posłów biorących udział w obydwu sejmach.

Prezentowana monografia wypełnia swoją treścią program zawarty w tytule, niemniej pozostawia pewną wątpliwość dotyczącą większości monografii sejm-

wych. Czy opisanie kampanii sejmikowych i przebiegu obrad sejmu daje w efekcie pełny jego obraz? Czy perspektywa sześciu niedziel nie jest zbyt krótka do obserwacji najważniejszego organu władzy Rzeczypospolitej? Sądzę, że ujęcie zastosowane przez Kazimierza Lepsego: Rzeczypospolitej w dobie sejmu — daje dopiero możliwość pełnej ekspozycji przedmiotu badań.

M. W.

Stanisław K. Olczak, *Szkolnictwo parafialne w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku (w świetle wizytacji kościelnych)*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Rozprawy Wydziału Historyczno-Filologicznego nr 42, Tow. Naukowe KUL, Lublin 1978, s. 179.

Książka oparta została na zachowanych aktach wizytacji kanonicznych parafii i kościołów wielkopolskiej części diecezji poznańskiej, obejmującej swym zasięgiem dwie trzecie terytorium Wielkopolski (archidiakonaty poznański, śremski, pszczyński). Jako materiał pomocniczy i porównawczy służyły autorowi postanowienia synodów prowincjonalnych i diecezjalnych, a także drukowane materiały pochodzące z prac Komisji Edukacji Narodowej. Ze względu na specyfikę źródeł oraz ich niepełne wykorzystanie przez historyków oświaty, autor sporo miejsca poświęcił krytycznej analizie akt wizytacyjnych, sposobom ich sporządzania, zagadnieniom kompletności zapisów. Główną część książki stanowią rozważania nad siecią szkół parafialnych w Wielkopolsce w XVII i XVIII w. Autor bada ów problem w czterech podokresach: w pierwszej i drugiej połowie XVII wieku, w okresie trzeciej wojny północnej oraz w czasie działalności Komisji Edukacji Narodowej. Uzyskane wyniki pozwalają, jego zdaniem, na przesunięcie procesu załamania się szkolnictwa parafialnego z lat sześćdziesiątych XVII stulecia, jak przyjmowano dotychczas, na początek XVIII wieku. Stwierdza również, iż zmniejszenie się liczby szkół na omawianym terenie nie było tak znaczne, jak sugeruje literatura przedmiotu. Dlatego też w innym świetle należy, zdaniem S. Olczaka, widzieć i oceniać rozwój sieci szkół, jaki dokonał się pod wpływem działalności Komisji Edukacji Narodowej.

Drugą część pracy stanowi krótka charakterystyka organizacji szkolnictwa parafialnego. Autor analizuje ją przez omówienie trzech istotnych dla funkcjonowania szkoły elementów: budynku szkolnego, uczniów i nauczyciela. Niestety, ze względu na zdawkowość informacji w źródłach, głębsza analiza tego problemu jest niemożliwa do przeprowadzenia.

Praca opatrzona została starannie sporządzonym aneksem zawierającym dwie tabele: „Informacje o szkołach parafialnych w wielkopolskiej części diecezji poznańskiej w wizytacjach z XVII i XVIII w.” i „Szkoły w obrębie parafii w wielkopolskiej części diecezji poznańskiej według wizytacji kościelnych z XVII i XVIII w.”

M. S.

Ignacy Lewandowski, *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce (do połowy XVIII wieku)*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria „Filologia Klasyczna” nr 9, Poznań 1976, s. 172, tabl.

Kapitałne zagadnienie wpływu literatury antycznej na kulturę społeczeństw nowożytnej Europy od dawna stanowi przedmiot zainteresowań historyków kultury